

Ahogy valaki halkán kinyitja a szobaajtót, és nesztelenül belép, olyan zajtalanul lépett be Pelagius a kereszténység szobájába. Olyan ember volt ő, aki megtartotta magának személyiségének titkát, és nem volt igénye arra, hogy önmagáról beszéljen. Életének drámáját inkább megsejteni kell, semmint hogy láthatóvá lehetne tenni. Tragédiája mégis megérdemli, hogy teljes nagyságában szemügyre vegyük.

A HOMÁLYBÓL ÉRKEZVE, a 320 körül született Pelagius 400 körül tűnt fel Rómában, ahol azután hosszabb időn át tartózkodott. Valószínűleg Írország volt a hazája, de legkorábbi életkörülményei éppoly ismeretlenek, mint szellemi képzésének alakulása. Szerzetesként élt, de anélkül, hogy pap lett volna, és sem kolostori szövetséghez nem csatlakozott, sem remete nem volt, ami a Szent Benedek előtti korszakban nem számított rendkívülinek. Amikor megérkezett Rómába, tiszteletet parancsoló benyomást keltett. Az egyenes járású, öltözetét rendben tartó, de különben igénytelen férfi az Örök Városban sok barátot szerzett szelíd lényével, és tisztelői nagyra becsülték nyugodt szellemi fölénye és békeszerető természeté miatt. Logikus koponya volt; gyakorlatias alkata mély ellenszenvvel viseltetett mindenfajta spekulációval szemben, és ezért semmilyen kapcsolatban nem állt a kereszténység misztikus oldalával. A józanságra hajlott, és ezért idegenkedett minden elbizakodottságtól, amint ez megmutatkozik egyáltalán nem szertelen szentírás-magyarázatában is. Tudományos képzettség birtokában volt, s ez írói működésre is készítette.

Pelagius etikailag tiszta jelleme megbotránkozott az Örök Város romlottságán. Sok keresztény vallásilag közömbös viselkedése túlságosan is éles ellentétben állt az ő erkölcsének tisztaságával. A szertartások babonás kivitelezése és a teológiai viszálykodások nem elégitették ki ezt a mély lelkű férfit, akinek mindenekelőtt a gyakorlati kereszténység volt fontos. Buzgón kezdett dolgozni az erkölcsi lanyhaság ellen, amely elharapódzott a keresztény körökben, és a szigorúbb érületű keresztények hamarosan tolongani kezdtek az előadásaira. Mindazonáltal ő kitért minden vitatkozás elől, nem állított fel vitatéziseket, és nem ruházta fel magát tanítói tekintéllyel. A római kereszténység elvadulása elleni harca során Pelagius arra a jelentős felismerésre jutott, hogy az elfajzást nem lehet kizárólag a Birodalom végső stádiumban lévő szétesésének tulajdonítani. Szerinte a keresztények erkölcsi hanyagságát közvetve az a tanítás mozdítja elő, amely az ember megváltásának objektív folyamatát teljességgel az egyéni erőfeszítés rovására hangsúlyozza. A tanítás mint a vallási közömbösség előmozdítása – ez rendkívüli felfedezés volt, és szükségképpen új irányt szabott Pelagius életének. Megérte e ritka észrevételről még behatóbban elgondolkodni.

A gyakorlati kereszténység őre: Pelagius

PELAGIUS a gyermekkeresztésnek azzal a felfogásával szemben indította el a vitát, amely nem az életben való megszentelődés érdekében alkalmazza ezt a szentséget, hanem csupán a bűnök bocsánatára. Nem tudott belemenni abba, hogy újszülött gyermekeknek valódi bűnöket tulajdonítsanak, amelyekre aztán a keresztség által bocsánatot nyernek. A gyermekkeresztelés kérdése azonban Pelagius számára csak indíték volt ahhoz, hogy felgöngyölítse az eredeti/áteredő bűnnek a gyermekkeresztelés mögött álló, még súlyosabb problémáját. Ismét hangsúlyozni kell e kérdés összefonódását a keresztyének életvezetésével: ez az összefonódás vezette Pelagiuszt az eredeti bűn tanának elvetéséhez. Számára mindig a keresztyén gyakorlatról volt szó, és úgy látta, hogy a hamis elmélet veszélyezteti azt. Nézete szerint nem létezik olyan bűn, amely nemzés útján átöröklődött az ősszülőkől azok minden utódára. Ádám tette ártott az embereknek, de csupán mint rossz példa. A halál természetes folyamat, nem pedig a bűnbeesés büntetése. Bűn csak az, amit akaratlagosan követünk el. Az emberhez természeténél fogva tapadó bűn fogalma önelentmondásnak tűnt Pelagius számára. A bűn nem születik együtt az emberrel, hanem életében ő követi el azt.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az iménti gondolatokban a keresztyének erkölcsi lazasága ellen küzdő ember szólal meg, aki még erőteljesebben lép színre az akaratszabadságnak az előbbiekkal szorosan összefüggő problémája kapcsán: következetesen felfigyelt arra is, és bátran megragadta. Azt képviselte, hogy minden embert az akarata kormányoz: „A jóra és a rosszra való szabadságában áll az értelmes lélek elsőbbsége, ebben áll természetünk dicsősége, méltósága. Ezért kapnak a legjobbak dicséretet és jutalmat, és a kitartó ember nem lenne erényes, ha nem lehetősége arra, hogy áttérjen a rosszra”, írja, és szent komolysággal hozzászól: „Ellentmondunk az Úrnak, ha azt mondjuk: 'Kemény dolog, nehéz dolog, nem vagyunk rá képesek, emberek vagyunk, esendő test vesz körül minket.' Ó, vak badarság! Ó, istentelen vakmerőség! Kettős tudatlansággal vádoljuk Istent: egyfelől, hogy úgy tűnik, nem tudja, mit alkotott, nem tudja, mit parancsolt meg, másfelől, hogy megfélemlítve az emberi gyöngeségről, aminek ő maga a szerzője, olyan törvényeket rótt rá az emberre, amelyeket az nem képes elhordozni.” Pelagius szerint az ember mindig képes büntetést elkövetni és el nem követni, mivel mindenkor az akaratszabadság állapotában van. Az a felfogás, hogy az embert úgy kellett volna megteremteni, hogy ne legyen képes büntetést elkövetni, Pelagius szerint istentelen nézet, amely Isten teremtésére veti vissza a bűn felelősségét.

Mindezen fejtegetésekben gyakorlati ügyről volt szó Pelagius számára: arra akarta ösztönözni a keresztyéneket, hogy dolgozzanak önmagukon. Fáradozását csak

ebben a háttérben lehet megérteni. Ám Pelagius szerint az erkölcsök megváltoztatására és az erényes életre való komoly törekvés nem lehetséges a Szentlélek segítségével, vagyis sosem tagadta a kegyelem szükségességét, de azt mondta, hogy a kegyelem felruhazza az embert az akarat szabadságával, Jézus jelentősége pedig tanításában és példamutatásában áll.

ÁGOSTON AZONBAN TILTAKOZOTT Pelagius e nézetei ellen. Szellemi fejlődésének megfelelően az ő felfogása az evangéliumról túlságosan is eltérő volt ahhoz, hogy nyugodtan el tudta volna viselni az ír szerzetes fejtegetéseit. Hiszen önéletrajzában leírta ezt a mondatot is: „Add meg, amit parancsolsz, aztán parancsold meg, amit akarsz!” Ágoston felfogása szerint Pelagius tanítása a kegyelem korlátozását jelentette, és ő maga azt vallotta, hogy a gyermekkereszttség éppúgy a bűnök eltörlésére szolgál, mint a felnőttkeresztység. Azt tanította, hogy születésével minden ember eleve magával hozza megromlott természetét, és ez nem tesz lehetővé számára mást, mint hogy bűnöket kövessen el. Az eredeti bűn a nemzés aktusa során, az érzéki gyönyör által öröklődik át. Ádám vétke által teljesen veszendőbe ment az emberi akarat szabadsága. Jelenlegi romlottságában az ember csak a rosszat képes akarni. Ha egyszer mégis valami jót visz végbe, az csak a kegyelem műve, amelynek nem lehet ellenállni, s amely nélkül és amellyel szemben az ember semmit sem képes végbevinni. Isten öröktől fogva azt a döntést hozta, hogy a kárhozhatnak alávetett masszából egy kisebbséget üdvözít, és Krisztus egyedül az ő kedvükért jött ebbe a világba. (Ágoston annak az eleve elrendelési tannak a megújítója volt, amelyet már Pál kifejtett). A hippói püspök gondolatvilága nem csupán minden tekintetben ellentétes volt Pelagiuszéval, de Ágoston attól sem riadt vissza, hogy a lehető legnyersebben fogalmazza meg azt.

AMIKOR PELAGIUS ÉRTESÜLT Ágoston tiltakozásáról, elment Afrikába, hogy személyesen tanácskozzék a nagy egyházatyával. Ágoston eleinte még tisztelettel beszélt ellenfeléről, akinek nevét először sok dicsőrével említették neki, és ő maga is „testvérünknek” nevezte. De hamarosan megérezte a másfajta szellemet, amely konfliktushoz vezetett köztük, és figyelmen kívül hagyta a nihilista korszellemet, amely ellen Pelagius föllépett. Ágoston megint nem tudott ellenállni annak a kísértésnek, hogy ellenfelének – akárcsak a donatistáknak [ld. <http://lexikon.katolikus.hu/D/donatist%C3%A1k.html>] – eretnekként keltse rossz hírét, mondván, tönkreteszi az embereket. Az úgy számos afrikai szinóduson került szóba, és Ágoston nagy tekintélyének nyomására végül elítélték Pelagiuszt. Ágoston eretnekként kezelte Pelagius összes híveit is, és érvényre juttatta az ő elítélésüket is. A keresztény erkölcs tisztaságáért küzdő férfinek meg kellett élnie, hogy kiteszítetták az egyházi közösségből. Érthető, hogy ezután egyre inkább iszo-

nyattal töltötték el Ágoston fejtegetései, mivel számára úgy tűnt, hogy azok csak ürügyül szolgálnak a parancsok nem-teljesítésére, hiszen ellentmondtak az erkölcsi törvény követelményének, és nem lehetett hézagmentesen beilleszteni őket a bibliai kereszténységbe.

Mély szomorúsággal az afrikai tapasztalatok miatt, Pelagius Keletre ment, ahol sikerült megnyernie magának néhány püspököt. A diopoliszi tárgyalásokon felmentették. Ezen a gyűlésen néhány következetlenséget követett el, de vitatott, hogy a *reservatio mentalis* [=belső, ki nem nyilvánított fenntartás] alapelve szerint viselkedett-e, vagy attól való félelmében, hogy Keleten is kimondják rá a kiközösítést. Kijelentette, hogy ellenfeleit nem eretnekeknek, hanem balgáknak tekinti, mivel a vita tárgyául szolgáló kérdések nem érintenek hittételeket. A keleti püspökök érzelmileg inkább Pelagius oldalán álltak, és Róma püspökét is először unszolni kellett, hogy változtassa meg az ír szerzetes iránti, kezdetben kedvező magatartását. A korábbi egyházatyákat sem lehetett minden további nélkül Ágoston javára fölhasználni. A vitás kérdésben Ágoston képviselte az új nézetet, és Pelagius volt az, aki a hagyományos felfogást fogalmazta meg kiélezetten. De a keleti püspökök sem küzdöttek Pelagiuszért, hanem semlegesén viselkedtek. A keleti egyház egyháztörténeti egyetlen szóval sem említi a vitát.

Amikor aztán Pelagius Jeruzsálembe ment, tanítása miatt állítólag elűzték a városból. Hogy ezután hová távozott, bizonytalan. Halálának helye és pontos ideje ismeretlen (418-420 körül). Pelagius éppoly hangtalanul tűnik el a történelemből, mint ahogyan annak idején belépett.

JÖLLEHET ÁGOSTON tekintélyének nyomasztó súlya alatt elítélték Pelagius gondolatait, azok visszatértek, és megváltozott formában, az ún. szemipelagianizmusként váltak ismét vita tárgyává. A szemipelagianizmus megpróbált középúton járni Ágoston és Pelagius között, mégpedig olyan módon, hogy az akarat szabadságát nem tekintette teljesen megszüntnek, hanem csak nagyon meggyengültnek. De a szemipelagianizmus túl gyorsan bukkant föl ahhoz, hogy elkerülhette volna Ágoston híveinek éberségét. Újabb harcok következtek, és ezek ismét az ágostoni felfogás ellenfeleinek elítélésével végződtek. Am ez a kettős elítélés sem volt képes véglegesen kiirtani Pelagius eszméit. Miután kitessékelték az egyház főbejártán, vidáman visszatért egy hátsó kisajton. A keleti egyházban különben is mindig erősen vonzódtak Pelagiuszhoz, a jezsuita „molinizmusban” pedig [meghatározását ld. <http://lexikon.katolikus.hu/M/molinizmus.html>] késői elismerésre talált a nyugati egyházon belül is.

Walter Nigg

Forrás: Walter Nigg, Das Buch der Ketzer, Zürich 1986, 155-162. *Kivonatos ismertetés.*

